

Trends '88

In het meinumner van M.O. stond onder de titel 'Opbouwwerk 1988: veel werk, weinig middelen' een verslag van een vooronderzoek, dat in het kader van het trendonderzoek van het NIMO gehouden werd. Het ging bij dat verslag om enkele voorlopige indrukken op basis van een achttal proefinterviews. Het trendonderzoek is inmiddels afgerond en in dit artikel zullen we die voorlopige indrukken nader inkleuren en waar nodig nuanceren.

Het trendonderzoek van 1988 is inmiddels het zesde in de reeks van onderzoeken, die het Nederlands Instituut voor Maatschappelijke Opbouw de laatste jaren heeft verricht. De editie van 1988 had tot doel na te gaan hoe de bezuinigingen in het opbouwwerk hebben uitgepakt. Bovendien is de gelegenheid te baat genomen om enkele ontwikkelingen in het werk te traceren. Daartoe werd het onderzoek zo ingericht, dat het mogelijk was onderzoeksresultaten te vergelijken met eerder onderzoek. Voor wat de bezuinigingen betreft was het onderzoek deels een replicatie van het onderzoek 'Opbouwwerk anno 1984 in beeld'.(1) Door uitkomsten van '84 en '88 met elkaar te vergelijken zouden we iets van het effect van de klap van 1986, de bezuinigingen op het sociaal-cultureel werk, in beeld kunnen brengen. Ook wat de ontwikkelingen in het werk betreft hebben we gegevens vergeleken met uitkomsten van ander onderzoek.(2)

In dit onderzoek hebben we opbouwwerk opgevat als *beroepsmatige steun aan bewonersgroepen*. Daarbij hebben we bewonersgroepen onderscheiden in belangengroepen, actiegroepen en doegroepen.(3) Steun is uiteengelegd in een veertiental ondersteuningscategorieën zoals die ook in het trendonderzoek van 1986 werden gehanteerd. Als beroepsmatig hebben we beschouwd de ondersteuning, die geboden werd door werkers die op titel van opbouwwerk werden bezoldigd.

De informatie werd verkregen via een postenquête onder alle ons bekende opbouwwerkinstellingen in Nederland. 208 instellingen werden aangeschreven. Van 83 instellingen ontvingen we een ingevulde vragenlijst met gegevens over 307 werkers. Het onderzoek uit 1984 was gebaseerd op informatie van 178 instellingen en 555 werkers. Dat het dit jaar minder instellingen waren dan in 1984 dient voor een groot deel verklaard te worden door het feit, dat de onderzoekspopulatie door bezuinigingen is geslonken. Om na te gaan of de gevonden gegevens redelijk met die van 1984 vergeleken konden worden hebben we de verdeling van de instellingen over de Ne-

derlandse provincies bekeken: we vonden dit jaar een gelijksoortig patroon als in '84.

We zullen de bevindingen van trends '88 in dit artikel in drie delen presenteren. Eerst gaan we in op de beroepsgroep van *opbouwwerkers*. Wat is er sinds 1984 zoal veranderd? Vervolgens gaan we in op de gegevens, die ons onderzoek bij de *instellingen* heeft opgeleverd. Wat zijn dat voor instellingen en wat voor groepen ondersteunen ze? Tenslotte zullen we nagaan wat voor informatie dit onderzoek over het *beroep opbouwwerk* heeft opgeleverd.

De werkers

Onder werkers hebben we in dit onderzoek verstaan die beroepskrachten, die volgens de salarisregeling sociaal-cultureel werk op titel van opbouwwerk betaald worden plus de beroepskrachten, die expliciet opbouwwerk verrichten, maar uit enige andere bron betaald worden, bijvoorbeeld omdat ze zoals in Den Haag rechtstreeks bij de gemeente in dienst zijn. De instellingen is gevraagd aan te geven hoeveel opbouwwerkers ze in dienst hebben en voor elk van die werkers een aantal gegevens 'op te lepelen'. Dat waren voor een groot deel dezelfde zaken als waar in 1984 ook al naar gevraagd was. Zoals bekend heeft tussen nu en 1984 een forse bezuiniging op het sociaal-cultureel werk plaatsgehad. Vergelijking van gegevens kan dan laten zien, hoe die ingreep heeft uitgepakt.

Van de 307 werkers is 262 ofwel 86 % in vaste dienst. We weten niet hoe dat in 1984 zat, maar het leek ons geen onbelangrijk gegeven, want het maakt duidelijk dat opbouwwerk niet zomaar is weg te bezuinigen door simpelweg arbeidscontracten niet te verlengen.

Aan elke werker is gevraagd aan te geven, sinds wanneer zij of hij in dienst is. Dat leverde, gecombineerd met de cijfers van 1984 grafiek 1 op.

Sinds 1984 is het bestand van opbouwwerkers aanmerkelijk verouderd: bijna vijftig procent is 7 jaar of langer in dienst. Wat verder opvalt is het overigens vrij identieke patroon met een piek van werkers die 1 tot en met 4 jaar in dienst zijn. Ondanks veroudering van het bestand is er sprake van een gestage nieuwe aanwas.

Wanneer we kijken naar de omvang van het dienstverband, het aantal uren per week dat men werkt, dan wordt mogelijk al iets van het effect van bezuinigingen zichtbaar. Was in 1984 nog ruim de helft van de werkers een volledige werkweek in dienst, in 1988 is dat tot ruim 40 % teruggelopen. Meer part-time dienstverbanden dus. Wat de functiecode betreft valt op, dat zo-

wel in 1984 als in 1988 ruim éénvijfde van de werkers niet onder één van de opbouw-werkcodes van de CAO-welzijn valt. Van belang is vooral de vergelijking van de uitvoerende functies A, B en C, waarbij A de laagst en C de hoogst gekwalificeerde functie is. In 1984 zaten de meeste werkers op OB en OC. In 1988 treedt er een lichte verschuiving richting OA en OB op. Ook hier is zuiniger aan het devies.

Qua opleidingsniveau is de verdeling ongeveer hetzelfde als in 1984. Iets meer dan 5 % van de werkers heeft niveau X (mbo); iet meer dan de helft van de werkers zit op niveau Y (hbo); in 1988 blijken er iets meer werkers, zo'n 5 %, op niveau Z te zitten (vo of doctoraal). In combinatie met wat we bij de functiecode vonden, levert dit de conclusie op, dat het opleidingsniveau hoger en de functiecode lager wordt. Dan de financieringsbron, ofwel de pot waaruit de werker wordt betaald. Hier zien we in vergelijking met 1984 opmerkelijke verschillen. De belangrijkste financieringsbronnen zijn: de welzijnswet (in '84 was dat de rijksbijdrageregeling sociaal-cultureel werk), subsidie van WVC, subsidie van een ander departement, eigen gemeentelijke middelen. Tabel 1 laat de verschillen zien.

Tabel 1: financieringsbron

	1984	1988
welzijnswet/ rbrscw	481 (86.5%)	117 (38.1%)
welzijnswet + gemeentegeld	3 (0.5%)	69 (22.5%)
gemeentegeld	0 (0.0%)	66 (21.5%)
subsidie van WVC	31 (5.6%)	28 (9.1%)
subsidie ander ministerie	3 (0.5%)	6 (2.0%)
overig	38 (6.8%)	21 (6.8%)
	556 (100%)	307 (100%)

Hoewel de welzijnswet de belangrijkste financieringsbron is, blijkt dat opbouwwerk vergeleken met 1984 aanzienlijk meer rechtstreeks door de gemeente gefinancierd wordt. Bovendien wordt iets meer dan in 1984 gebruik gemaakt van andere middelen, hetzij rechtstreeks van WVC via projectsubsidies, hetzij via subsidies van een ander departement. Omdat de combinatie welzijnswet en gemeentegeld veel voorkomt, valt niet precies na te gaan wat de precieze verhouding is tussen gemeentegeld en rijksgeld. Het feit dat we in 1988 66 werkers vonden die uitsluitend uit gemeentegeld werden betaald en in 1984 geen een, is vooral gelegen in het gegeven dat dit jaar ook Den Haag deel uitmaakt van de populatie. In Den Haag vormt het opbouwwerk, zoals wellicht bekend, een gemeentelijke dienst. Het ziet ernaar uit, dat de gedachte, die aan het decentralisa-

tiebeleid ten grondslag ligt, nl. dat plaatselijk de politieke afweging rond welzijnswerk gemaakt dient te worden, realiteit is geworden. Die afweging blijkt in toenemende mate gunstig voor het opbouwwerk uit te vallen.

Wat betreft de verhouding vrouw/man was in 1984 70 % man en 30 % vrouw. In 1988 is een lichte verschuiving opgetreden: tweederde is man, eenderde is vrouw. Opbouwwerk is iets minder een mannenberoep geworden. Wanneer we echter nagaan in wat voor dienstverbanden de vrouwen terecht komen, dan zien we weer een traditioneel beeld. Grafiek 2 laat zien dat voor vrouwen met name de part-time functies zijn weggelegd.

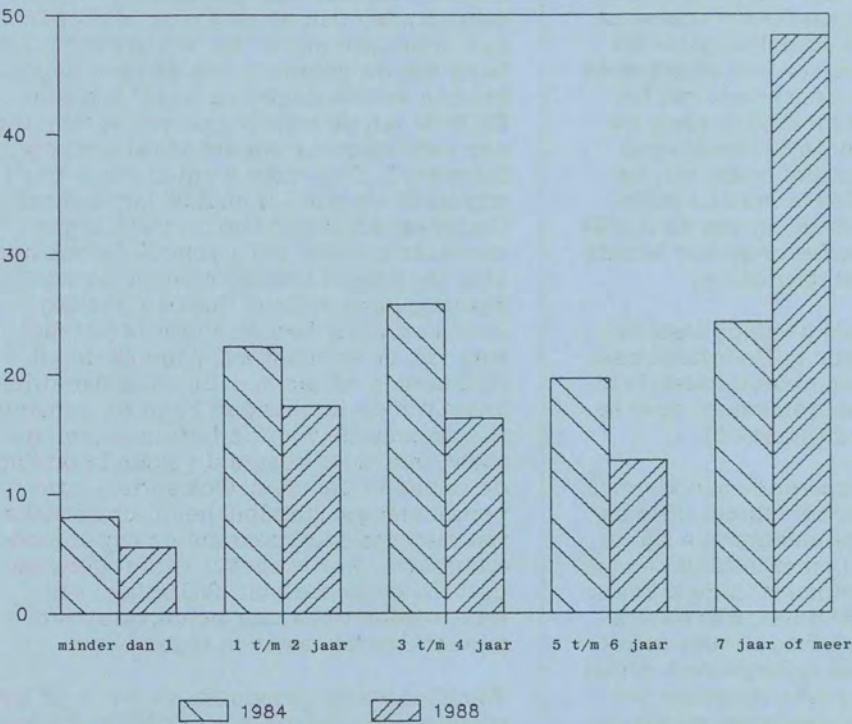
Dan de leeftijdsopbouw. Net als in 1984 zijn opbouwwerkers vooral dertigers. Zowel toen als nu valt iets meer dan de helft in die leeftijdscategorie. Er is echter enige veroudering opgetreden. Meer werkers van 40 jaar en ouder en minder jonger dan dertig. Dit gegeven spoort met wat we ten aanzien van de duur van het dienstverband vonden.

Afgaande op de gegevens die we over de werkers kregen, kunnen we concluderen, dat de klap van eind 1986, de bezuinigingen op het sociaal-culturele werk, voor het opbouwwerk aanmerkelijk zachter is aangekomen door de kennelijke bereidheid van gemeenten om uit eigen middelen bij te spijkeren en door het benutten van andere dan reguliere financieringsbronnen. Het feit, dat gemeenten geld uit eigen zak voor opbouwwerk over hebben, doet vermoeden dat de bijdrage van opbouwwerk aan het oplossen van plaatselijke problemen gewaardeerd wordt. Daarmee lijkt het beeld van opbouwwerk als 'betaalde oppositie' achterhaald. Opbouwwerkers vormen een 'taai' beroepsgroep: hoog opgeleid, iets ouder dan vier jaar terug, met niettemin een behoorlijke aanwas van nieuwe gezichten.

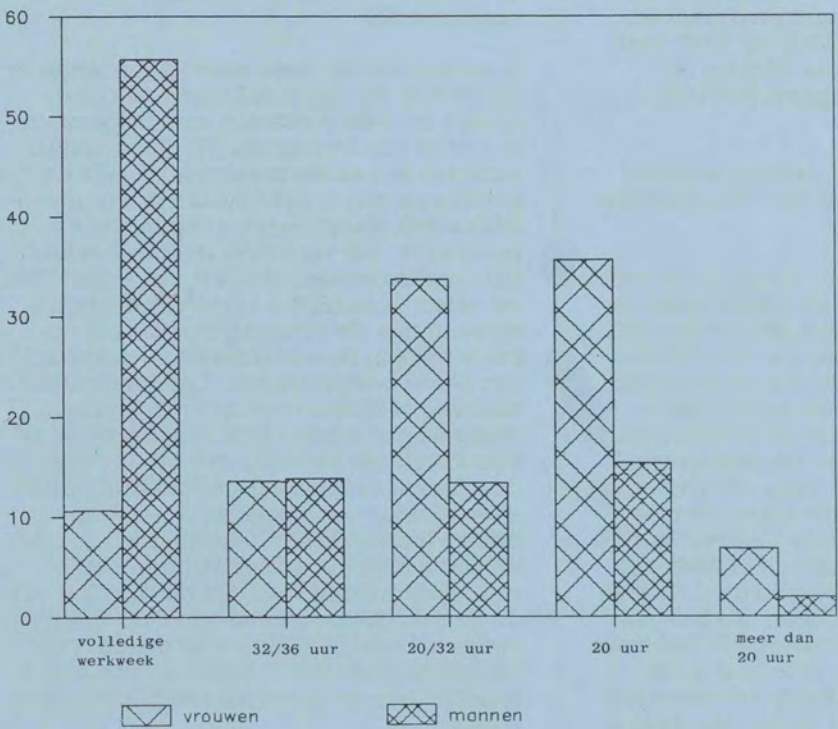
De instellingen

Via de postenquête hebben we informatie van 83 instellingen voor opbouwwerk en/of sociaal-cultureel werk binnen kunnen krijgen. Dat waren aanmerkelijk minder instellingen dan in 1984, toen bijna twee keer zoveel instellingen werden bereikt. Voor die vermindering zijn een aantal verklaringen. Tussen 1984 en nu zijn een aantal instellingen opgeheven en/of gefuseerd. Uit de gemotiveerde non-response liet zich dat enigszins afleiden. Bovendien hebben we, wanneer we meer dan één instelling per gemeente aantreffen, die instelling aangeschreven, die het beste overzicht had over het werk. Slechts daar waar dat niet mogelijk bleek (Arnhem, Dordrecht, Roosendaal)

Grafiek 1: sinds wanneer in dienst (in procenten)

Grafiek 2: omvang dienstverband (in procenten)

is ook de 'wijk'instellingen om informatie gevraagd. Tenslotte kregen we de indruk, maar dat is uiteraard niet meer dan een indruk, dat een aantal instellingen zozeer in de bezuinigings- en herschikkingsperikelen zit, dat het invullen van een uitgebreide vragenlijst op dat moment teveel van het goede was. Ondanks dit alles denken we met de informatie van de 83 instellingen een redelijk representatief beeld van het opbouwwerk anno 1988 te kunnen schetsen. Het feit dat de verdeling van de instellingen over de provincies ongeveer hetzelfde is als in 1984, duidt daar ook op.

We hebben de verdeling van de instellingen over de gemeenten in Nederland naar inwonertal bekeken en gelegd naast de algemene verdeling van gemeenten naar inwonertal in Nederland (grafiek 3).

We zien dat er in de categorie van kleinste gemeenten proportioneel minder instellingen zijn. In de overige categorieën zijn er telkens proportioneel meer instellingen. Bovendien blijken met name in de midden-categorie van 20 tot 50 duizend inwoners relatief de meeste instellingen voor te komen. De noodzaak van opbouwwerk dringt zich op waar meer mensen bij elkaar wonen. Dat we in de midden-categorie van gemeenten relatief de meeste instellingen gevonden hebben, kan wellicht verklaard worden uit het feit, dat juist die middelgrote gemeenten relatief het welvarendst zijn en nog bezuinigingen kunnen opvangen. Een onderzoek van de VNG uit 1986 geeft ook al aanwijzingen in die richting (4). Maar over die bezuinigingen verderop meer.

In grafiek 4 is het aantal opbouwwerkers per instelling vergeleken met de gegevens uit 1984.

Opvallend is dat zowel in '84 als in '88 voornamelijk relatief kleine en relatief grote instellingen werden aangetroffen en dat de tussengroep (instellingen met 5 tot 10 werkers) klein is. Verder zien we dat het aantal eenmansposten relatief afneemt, terwijl grote instellingen met tien of meer werkers relatief meer voorkomen. De afname van eenmansposten zou wel eens het gecombineerd effect van wegbezuinigen en fusering kunnen zijn, terwijl de toename van de grote instellingen met name aan fusering van instellingen zou kunnen liggen. Tevens moeten we hierbij bedenken, dat het gaat om 'officiële' opbouwwerkers. We hebben namelijk ook gevraagd, of er nog meer mensen binnen de instelling opbouwwerk deden en op welke titel ze dat dan deden. Bij 29 van de 83 instellingen waren er ook andere dan 'officiële' opbouwwerkers bezig, veelal op basis van een andere salarisregeling.

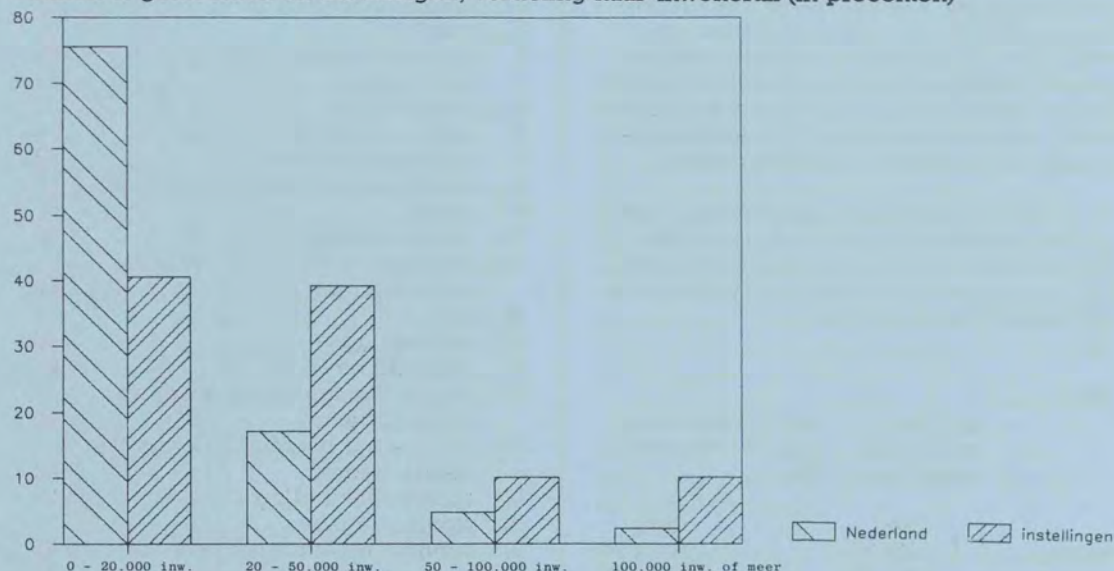
Dan de bezuinigingen. Afgaande op de gegevens over de werkers konden we al laten zien, dat de klap van 1986 minder hard is aangekomen dan op grond van de toenmalige informatie mocht worden verwacht. Op basis van de gegevens van de instellingen kunnen we die gegevens nader inkleuren. Bij 39 % van de instellingen was sprake van een vermindering van het aantal uren opbouwwerk. Deze uren werden zowel per 1 januari '87 als per 1 januari '88 ingeleverd. Ongeveer éénderde van de instellingen verwachtte, dat er per 1 januari '89 ook nog uren ingeleverd zouden moeten worden. Bezuinigingen vormen dus een gestaag continu proces. Een en ander neemt niet weg, dat gemeenten wel degelijk de pil proberen te verzachten. Bij meer dan driekwart van de instellingen heeft de gemeente compensatie voor de bezuinigingen gezocht, m.n. door binnen de eigen begroting de ruimte te benutten. Ook andere compensatiemogelijkheden, het gebruik maken van wachtgeldcompensatie en experimentteergelden, waar in het al eerder genoemde VNG-onderzoek uit 1986 sprake van was, worden weliswaar benut, maar veel minder dan het tasten in eigen beurs.

Wanneer we de gemeentegrootte in de beschouwingen betrekken, dan blijkt dat met name in gemeenten tot 50.000 inwoners instellingen minder last hebben gehad van bezuinigingen en dat daar meer dan bij de grotere gemeenten sprake is geweest van compensatie.

In aansluiting op deze meer cijfermatige informatie is aan de instellingen ook gevraagd om hun contacten met de gemeente kort te karakteriseren. Uit die karakterisering hopen we meer inhoudelijk de achtergronden te achterhalen van gemeentelijke beleidsopties ten aanzien van opbouwwerk. We verwijzen daartoe evenwel naar het onderzoeksrapport, dat begin 1989 zal verschijnen.⁽⁵⁾ Tot nog toe moeten we volstaan met de constatering, dat het opbouwwerk in Nederland niet is ontkomen aan harde bezuinigingen. Dat neemt echter niet weg, dat daar waar opbouwwerk aanwezig is, gemeenten zich veel inspanning getroosten om het werk overeind te houden. Deze constatering rechtvaardigt dus geenszins de suggestie als zou het opbouwwerk niet meer bestaan, zoals Jos van der Lans onlangs wijsneuzerig in het septembernummer van het tijdschrift voor de Sociale Sector meende te moeten opmerken. De cijfers laten zien dat de beroepsinspanningen kennelijk maatschappelijke en politieke waardering genieten.

Ontwikkelingen in het beroep

Naast informatie over werkers en instellingen hebben we ook ontwikkelingen in het

Grafiek 3: gemeenten en instellingen; verdeling naar inwonertal (in procenten)**Grafiek 4: aantal opbouwwerkers per instelling (in procenten)**

beroep trachten op te sporen. Het ging ons daarbij vooral om: de groepen, die ondersteund werden; de terreinen waarop die groepen actief waren; de aard van de ondersteuning die geboden wordt; de zelfwerkzaamheid van groepen.

Om de groepen te kunnen karakteriseren hebben we, zoals in het begin reeds vermeld, onderscheid gemaakt tussen belangen-, actie- en doegroepen. Deze typen werden door middel van de volgende omschrijvingen aan de instellingen voorgelegd:

Belangengroep:

Permanente, dan wel semipermanente, organisatievorm van specifieke groepen van belanghebbenden, gericht op de beharti-

ging van de belangen van deze groep. Oogmerk is vooral het eigen belang zo goed mogelijk te behartigen in alle van toepassing zijnde situaties.

Actiegroep:

Semipermanente organisatievorm, gericht op zaakgebonden beïnvloeding van overheid, maatschappelijke instellingen en bedrijven. Oogmerk is de realisering van actiedoelen en de verwerving van voldoende steun daarvoor, zowel bij een eventuele 'achterban' als bij instanties tot wie men zich richt met het oog op de doelrealisatie.

Doegroep:

Permanente, dan wel semipermanente organisatievorm, gericht op dienstbaarheid, zelfvoorziening en ontwikkeling.

Zoals verwacht mocht worden komen belangengroepen op de eerste plaats, gevolgd door doegroepen, terwijl actiegroepen het minst ondersteund worden. Instellingen ondersteunen *gemiddeld* een kleine dertig groepen, waarvan 14 belangengroepen, 9 doegroepen en 6 actiegroepen.

Er is ook gevraagd naar de terreinen, waarop de ondersteunde groepen actief zijn. Die terreinen hebben we vergeleken met de probleemvelden, waarop instellingen in 1984 actief waren. Zie tabel 2.

Tabel 2

	probleemvelden van instellingen	activiteitenterreinen van ondersteunende groep
	1984	1988
wonen	(163) 94%	(74) 92.5%
verkeer	(137) 77%	(61) 76.3%
werk	(151) 85%	(55) 68.8%
leefsfeer	(139) 78%	(53) 66.3%
voorzieningen	(168) 94%	(54) 67.5%
onderwijs/	(123) 69%	(72) 90.0%
vorming		
overig	(49) 28%	(6d1) 76.3%
	N = 178	N = 83

De lijst met activiteitenterreinen, die we aan de instellingen hebben voorgelegd, was veel uitgebreider dan het lijstje in de tabel. Via een bewerking, namelijk het samentrekken van de terreinen tot de thema's van 1984, hebben we de vergelijking mogelijk gemaakt. Omdat instellingen/groepen op meer dan één veld/terrein actief kunnen zijn hebben de percentages alleen waarde als horizontale vergelijkingsgrond. Drie zaken vallen op. 'Werk', dat wil zeggen zaken werkloosheid en werkgelegenheid betreffend, dalen in prioriteit. Dat geldt ook voor voorzieningen, hoewel we hier moeten bedenken dat instellingen eerder dan groepen op dit terrein activiteiten ontplooiën.

Tenslotte valt op, dat zaken die onderwijs en vorming betreffen aanmerkelijk hoger scoren dan in 1984.

De lijst met probleemvelden uit 1984 was erg globaal. Op basis van onderzoek, dat daarna heeft plaatsgevonden (6), hebben we deze lijst nader kunnen nuanceren. In die meer uitgebreide lijst is 'wonen' uiteengelegd in een aantal thema's en bovendien werd de lijst verder toegespitst waar het ging om milieu, ouderen, werk, inkomen, minderheden en welzijn. We kwamen uiteindelijk uit op 36 terreinen. Hieronder de lijst met terreinen, waarbij achter elk terrein is aangegeven hoe vaak instellingen daarop scoorden. (N = 83)

1	speelvoorzieningen	65
2	verkeer	60
3	volwasseneneducatie	60
4	onderwijs	57
5	emancipatie	55
6	openbaar groen	54
7	verbouw/renovatie	53
8	verhouding huurder verhuurder	51
9	overig	51
10	woningonderhoud	50
11*	samenwerking tussen welzijnsvoorzieningen	50
12	overlast	47
13	nieuwbouw	46
14	gezondheid	42
15*	vergroting scholingskansen van minderheden	41
16*	equiperings bestuurlijk kader van minderheden	40
17*	racismedebestrijding	38
18	woningbeheer	37
19	service- en energiekosten	37
20	woonwagenproblematiek	37
21*	verbetering arbeidsmarktpositie van minderheden	36
22*	het organiseren van uitkeringsgerechtigden	33
23*	omscholing van langdurig werklozen	32
24	sloop	29
25*	bewustmaking van milieuproblemen	28
26*	bevorderen kleinschalige werkgelegenheid	27
27*	belangenbehartiging en organisatie van ouderen	27
28*	bouw van wooncomplexen voor alle leeftijden	24
29	eigen woningbezit	22
30*	voorkoming vervuiling van industrie	22
31*	sanering van vervuilde grond	21
32*	verbetering thuiszorg van ouderen	19
33*	overdracht van ervaringskennis van ouderen	18
34	koop huurwoningen	15
35	bouw kantoren/bedrijven	11
36*	verbetering positie oudere werknemers	10
37*	prestatiefinanciering van welzijnsvoorzieningen	9

Wanneer we ons tot de top tien van de lijst beperken, dan valt op dat vertrouwde thema's, de woning of woonomgeving betreffend, hoog blijven scoren. Verder zien we een bevestiging van het actuele belang van vorming/educatie. Ook emancipatie blijft belangrijk.

Wanneer we de lijst verder bekijken, dan zijn een zeventiental thema's van een sterretje voorzien. Deze thema's vormden de dringende vraagstukken voor de jaren negentig, zoals die in een panelonderzoek naar voren kwamen. De scores op deze thema's maken voor 34 % deel uit van het

totaal aantal scores. Voor ruim éénderde zijn opbouwwerkinstellingen dus al op deze terreinen actief. Met name problemen van minderheden worden opgepakt. Milieuproblemen en problemen van ouderen hebben beduidend minder de aandacht. Tenslotte valt op dat de categorie 'overig' 54 keer voorkomt. Nadere analyse zal duidelijk moeten maken, wat daar zoal onder valt. We verwijzen daarvoor naar het onderzoeksrapport. Als voorlopige indruk willen we echter al wel kwijt, dat opbouwwerkinstellingen duidelijk een breed scala aan thematieken op het bordje geschoven krijgen en dat we vermoeden dat het instellingen aan macht ontbreekt om zaken af te houden en zich te concentreren op wat op grond van eigen beleidskeuzes belangrijk wordt geacht.

Om te achterhalen wat voor soort ondersteuning instellingen belangrijk vinden om te geven, is gebruik gemaakt van een lijst met veertien ondersteuningscategorieën. Deze zelfde lijst is ook in het trendonderzoek van 1986 gebruikt, toen aan bewonersgroepen werd gevraagd om aan te geven welke ondersteuning men het meest wenselijk achtte.(7)

We hebben instellingen gevraagd om in de lijst van veertien vijf categorieën aan te kruisen. Daaruit resulteren de volgende vijf ondersteuningstypen in de volgorde, waarin instellingen ze van belang achten (N=83).

1. Ondersteuning bij het ontwikkelen van een project of het voeren van een actie. (62)
2. Ondersteuning bij het opzetten en draaiende houden van de groep. (50)
3. Advisering omtrent samenwerking, onderhandeling en het verwerven van steun (45)
4. Coördinatie en bemiddeling. (39)
5. Stimuleren van groepsleden en het bevorderen van de onderlinge samenwerking. (38)

Door wat we hier gevonden hebben aan prioriteiten te leggen naast wat bewonersgroepen op dit vlak wensen, kunnen we nagaan of de gewenste vraag en het gewenste aanbod enigermate overeenstemmen. Het trendonderzoek van 1986 werd gehouden onder 125 bewonersgroepen. Van deze 125 werden er 53 door het opbouwwerk ondersteund. Opvallend is dan dat deze groepen de eerste drie van deze lijst van vijf als belangrijkste aangeven, zij het in een andere volgorde. Bij de groepen komen op de vierde en vijfde plaats erg praktische zaken als 'het beschikbaar stellen van faciliteiten' en 'het verrichten van werkzaamheden of diensten', terwijl instellingen organisatorische (coördinatie en bemiddeling) en agogische steun (stimule-

ren en bevorderen van onderlinge samenwerking) belangrijker vinden.

Tot besluit van deze karakteristiek van ontwikkelingen in het beroep iets over zelfwerkzaamheid. Najaar 1987 publiceerden we in M.O. een verslag van een onderzoekje naar zelfwerkzaamheid. Bureau Berenschot had namelijk in een onderzoek opbouwwerk afgeschilderd als louter professionele activiteit, waarbij vrijwilligers geen rol zouden spelen. Om die bewering te toetsen kon op basis van een peiling onder elf opbouwwerkinstellingen worden aangetoond, dat één uur ondersteuning door opbouwwerk gezien kan worden als het genereren van x uren vrijwillige inzet in de samenleving. De formule om die vrijwillige inzet te bepalen bevat vier elementen, te weten:

1. het aantal kernleden waaruit een ondersteunde groep bestaat;
2. het aantal uren per week, dat elk groepslid in doorsnee actief is;
3. het aantal weken per jaar dat de groep actief is;
4. het aantal uren ondersteuning dat de groep per week ontvangt.

De gehanteerde formule is dan:

kernleden x uren per week
x weken per jaar

weken per jaar x uren opbouwwerk

De uitkomst is het aantal uren vrijwillige inzet per uur opbouwwerk.

We hebben de instellingen gevraagd om van tien groepen - of minder als het er minder waren - die men representatief achtte voor het werk van de instelling over deze vier elementen gegevens te verschaffen. Op basis van deze gegevens konden we per groep volgens de formule een coëfficiënt berekenen, die aangaf hoeveel uur vrijwillige inzet tegenover één uur opbouwwerk stond. De cijfers die dit opleverde moeten met de nodige voorzichtigheid geïnterpreteerd worden. Deels zijn de cijfers gebaseerd op de perceptie van de beroepskrachten met name waar gevraagd wordt naar het aantal uren dat elk groepslid in doorsnee actief is. Verder was het onderzoek een postenquête en onze indruk is, dat met mondelinge toelichting de ruimte voor interpretatieverschillen kleiner gemaakt had kunnen worden. Voor de veiligheid hebben we daarom per instelling het gemiddelde genomen van de gevonden coëfficiënten. Het gemiddelde van die gemiddelden is 15,8, hetgeen betekent dat in Nederland anno 1988 één uur opbouwwerk in doorsnee ruim 15 uur vrijwillige inzet mogelijk maakt, werk aan een meer

leefbare samenleving dat gratis en voor niets wordt verricht. Verder is het opvallend, dat dit gemiddelde in gemeenten beneden de 20.000 inwoners oploopt tot meer dan 23 en afloopt tot 7 bij gemeenten met meer dan 100.000 inwoners. Dus, zo lijkt het, hoe meer inwoners hoe lager de coëfficiënt. Aan 'zekere' verklaringen willen we ons nog niet wagen, maar we denken dat het cijfer daalt naarmate de problemen, waarvoor het opbouwwerk gesteld wordt, groter en complexer zijn. Voor meer uitgebreide informatie omtrent deze kwestie zij verwezen naar het onderzoeksrapport dat begin volgend jaar verschijnt.

Tot slot

Trends 88 heeft niet alleen nuttige gegevens opgeleverd over de bezuinigingen in het opbouwwerk, maar heeft ook het nodige aan het licht gebracht over de ontwikkelingen in het werk zelf.

Wat die bezuinigingen betreft moeten we constateren, dat ondanks de forse ingrepen die zijn gepleegd, opbouwwerkers een 'taai' beroepsgroep vormen. Wij konden van ruim 300 werkers gegevens achterhalen. Gezien het feit, dat het een onderzoek middels postenquête was, mogen we daar nog gevoeglijk een paar honderd werkers bij optellen. Er is dus geen enkele reden om te doen alsof het opbouwwerk niet meer zou bestaan. Temeer niet, omdat daar waar het opbouwwerk de bezuinigingsgolf van eind 1986 heeft overleefd, gemeenten zich aantoonbare inspanningen hebben getroost om van rijkswege opgelegde kortingen op te vangen. Hoe verheugend dit gegeven op zich ook is, het wil ook weer niet zeggen, dat het welzijnswerk in het algemeen en het opbouwwerk in het bijzonder alle bezuinigingsellende achter de rug heeft. Allereerst hebben gemeenten de rek binnen de eigen begroting benut om de krimp op te vangen. Op een x moment raakt ook die rek eruit en kunnen gemeenten ingrepen moeilijk meer ontlopen, tenzij men nog sterker dan voorheen front weet te maken tegen de rijksoverheid.

Intussen gaat het opbouwwerk gewoon door. We hebben dat werk in dit onderzoek opgevat als beroepsmatige steun aan bewonersgroepen. We zijn ons ervan bewust, dat we met het hanteren van deze

'groeps'optiek andere aspecten van het werk enigszins buiten het blikveld hebben geplaatst.

Opvallend is dat er meer aandacht is voor educatieve zaken en wat minder voor werkgelegenheidskwesties als we het met 1984 vergelijken. Minderheden vergen stijgende aandacht, terwijl zaken omtrent milieu en ouderenproblematiek (nog) laag op de prioriteitenlijst staan. De steun die opbouwwerkers bieden, met name op het agogische en organisatorische vlak, blijkt redelijk te sporen met het type steun dat bewonersgroepen van het opbouwwerk verwachten. Op het vlak van vraag en aanbod zijn er dus geen problemen. Tenslotte, opbouwwerk maakt vele uren vrijwillige inzet in de samenleving vrij. Gratis werk, dat de samenleving leefbaarder maakt. Het is niet onbelangrijk dit te kunnen signaleren in een tijd, die zwanger lijkt van individualisme en egocultuur.

Gui van Hooijdonk

Met dank aan Koos Vos voor de onderzoeksmatige steun en aan Ad Raspe voor het commentaar op de eerste versie van dit artikel.

Noten:

1. [Ad Raspe en Koos Vos, Opbouwwerk anno 1984 in beeld, NIMO brochure nr.11, 's-Hertogenbosch, 1985.]
2. [o.a. de trendonderzoeken van 1986 en 1987 en het onderzoek van H. Broekman en E. Canjels 'Dringende vraagstukken voor de jaren negentig' (Drachten, 1988).]
3. [Dit onderscheid werd ontleend aan het onderzoek 'Bewonersinvloed in Amsterdam' (Amsterdam, 1985).]
4. [Gemeentelijke Welzijnsuitgaven, SGB/Okttober 1986.]
5. [Te bestellen bij het NIMO, Havensingel 8, 5211 TX 'sHertogenbosch, telefoon 073 - 13 72 95.]
6. [Gui van Hooijdonk, Trends 87, Bewonersgroepen in de pers NIMO-brochure nr.15, 's-Hertogenbosch, 1988 en H. Broekman en E. Canjels, a.w.]
7. [Gui van Hooijdonk, Ida Kuiper, Koos Vos, Trends 86, Opbouwwerk door gebruikers gewaardeerd, NIMO-brochure nr.13, 's-Hertogenbosch, 1986.] ■